

Ольга Луц

*(студентка другого освітнього рівня, I курс,
спеціальність «Соціальна робота
та соціальна педагогіка»,
педагогічний факультет)*

(Наук. керів. – д. пед.н., професор І. В. Стражнікова)

Діагностика детермінант агресивності підлітків як умова підвищення компетентності спеціаліста

Питання щодо зростання рівня агресивності сучасного суспільства наразі набуло особливої гостроти. Культ успішності, економічна та політична нестабільність у світі створюють умови постійного стресу для пересічної особистості. Внаслідок цього, через емоційну нестабільність люди впадають як в депресивні, так і в агресивні стани. Агресивність старшого покоління завдає суттєвого впливу і на підростаюче покоління, ніби заражаючи його. І це не дивно, адже діти, в тому числі й підлітки, в період свого формування поведінку дорослих беруть за приклад. Відомо, що підлітковий період – «важкий вік» – перш за все це криза, яка проявляється як на біологічному, так і на психологічному рівні. Вагомі гормональні і вегетативні зміни тривожать організм підлітка, він швидко втомлюється, стає дуже дратівливим, а нерідко і агресивним. В цих умовах особливо актуалізується аналіз проблеми агресивної поведінки дітей підліткового віку, яка є предметом достатньої кількості психолого-педагогічних робіт, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Проблема агресивної поведінки підлітків знайшла своє відображення в працях російських та українських психологів С. А. Белічевої, П. А. Ковальова, Н. Ю. Максимової, Р. М. Охрімчук, Л. М. Семенюк, Д. І. Фельдштейн та зарубіжних психологів Л. Берковіц, К. Бютнер, Г. Паренс, Г.Є. Бреслав, К. Лоренц, Г. Карей, Р. Уолтерса, З. Фрейда та інші.

Теоретичний аналіз різних концептуальних підходів переконує в доцільності розуміти агресивну поведінку, як цілеспрямовану руйнівну поведінку, що суперечить нормам і правилам співіснування людей в суспільстві, яка завдає шкоди об'єктам нападу, що заподіює фізичний збиток людям або що викликає у них психічний дискомфорт .

С. А. Белічева відзначала, що в групах, іноді жорстко регламентованих, учень підліткового віку задовольняє свої потреби. Іноді він потрапляє в групи поза межами школи, які досить часто виявляються асоціальними . Відомо, що в групах вже починає діяти закон натовпу – «ти вже не один, таких багато». Соціальні заборони знімаються. Виникає ефект психологічного зараження, емоційної єдності, індивідуальна реакція знімається, «все ясно, все зрозуміло, все приємно, тебе розуміють». Кожен стає самим собою за власним розумінням, компенсуючи певною мірою власну індивідуальність [2, с. 147].

Р. М. Охрімчук відзначала, що відхилення в розвитку особистості підлітка є результатом багатоступеневого процесу порушення взаємодії дитини з навколишнім світом, який поступово розвивається [3, с. 5]. На нашу ж думку, агресивна поведінка є результатом порушення стосунків підлітка з соціальним оточенням.

Отже, проблема агресивної поведінки досить складна: в ній беруть участь і соціальні, і психологічні фактори, а також спосіб сприймання особистістю оточуючих, ситуацій, власних проблем.

Агресивна поведінка визначається впливом сім'ї, однолітків, а також масової інформації. Діти навчаються агресивної поведінки, як за допомогою прямих підкріплень, так і шляхом спостереження агресивних дій, намагаючись припинити негативні стосунки між своїми дітьми, батьки можуть ненавмисно заохочувати те саме поведінка, від якого хочуть позбутися. Батьки, які застосовують крайні суворі покарання і не контролюючі заняття дітей, можуть виявити, що їх діти агресивні і неслухняні.

Численні дослідження показали, що для сімей, з яких виходять агресивні діти, характерні особливі взаємини між членами сім'ї. Подібні тенденції психологами описані як «цикл насильства», Діти схильні відтворювати ті види взаємовідносин, які «практикують» їхні батьки по відношенню один до одного. Підлітки, вибираючи методи з'ясування відносин з братами і сестрами, копіюють тактику вирішення конфліктів у батьків. Коли діти виростають і вступають в шлюб, вони використовують відрепетирувані способи вирішення конфліктів і, замикаючи цикл, передають їх своїм дітям, через створення характерного стилю дисципліни. Достовірно встановлено, що жорстоке поводження з дитиною в сім'ї не тільки підвищує агресивність його поведінки у стосунках із однолітками, а й сприяє розвитку схильності до насильства в більш зрілому віці, перетворюючи фізичну агресію в життєвий стиль особистості [1, с. 29-30].

На становлення агресивної поведінки впливають ступінь згуртованості сім'ї, близькості між батьками і дитиною, характер взаємин між братами і сестрами, а також стиль сімейного керівництва. Підлітки одержують відомості про агресію також із спілкування з однолітками. Вони вчать себе поводити себе агресивно, спостерігаючи за поведінкою інших дітей. Однак ті, хто дуже агресивний, швидше за все, виявляться відторгнутими більшістю в класі.

Один з найбільш спірних джерел навчання агресії – засоби масової інформації. Після багаторічних досліджень з використанням найрізноманітніших методів і прийомів психологи і педагоги все ще не з'ясували ступінь впливу ЗМІ на агресивну поведінку. Представляється, що мас-медіа все ж таки робить достатній вплив на агресивну поведінку підлітків. Однак сила його залишається невідомою. Отож, всі перераховані вище фактори повинні враховуватися батьками, педагогами, психологами і суспільством в

цілому при взаємодії з підлітками, тому що агресію легше запобігти, ніж потім коригувати агресивну поведінку.

Ігнорування актів агресивної поведінки як спосіб попередження і «зняття» агресії викликає сумнів і навіть насторожує. Буденний психолого-педагогічний досвід, практика психологічного консультування і деякі спеціальні дослідження показують, що ігнорування актів підліткової агресії загрожує небезпечними наслідками і може вести до подальшої ескалації агресивної поведінки, перетворення його на звичну форму поведінки особистості. Очевидно, це пов'язано з тим, що якщо батьками проігноровані акти агресії маленької дитини, то в силу замкнутості його кола спілкування на сім'ю, воно дійсно залишиться не підкріпленим. Якщо ж батьки ігнорують акти агресії підлітка, то воно не обов'язково залишається непідкріпленим, так як коло спілкування підлітка вже не обмежується родиною – підкріплення може бути знайдено на стороні. Активне покарання також розглядається як спосіб гальмування і корекції агресивної поведінки. Однак загальмовані таким способом агресивні реакції не обов'язково зникнуть зовсім і можуть проявитися в ситуаціях, де загроза покарання слабкіше.

Виховно-профілактична діяльність не може обмежуватися лише заходами індивідуального впливу і корекції, вживаними безпосередньо до неповнолітнього. Соціального оздоровлення і соціально-педагогічної корекції вимагає несприятливе середовище, що викликає соціальну дезадаптацію неповнолітнього. [4, с. 21-22].

Профілактика та попередження девіантної поведінки неповнолітніх стає не тільки соціально значущим, але і психологічно необхідним. Проблема підвищення ефективності ранньої профілактики повинна вирішуватися в наступних основних напрямках:

Ø виявлення несприятливих факторів і впливів з боку найближчого оточення, які зумовлюють відхилення в розвитку особистості неповнолітніх і своєчасна нейтралізація цих несприятливих дезадаптуючих впливів;

Ø сучасна діагностика асоціальних відхилень у поведінці неповнолітніх і здійснення диференційованого підходу у виборі виховно-профілактичних засобів психолого-педагогічної корекції, що відхиляється.

Звідси виникає необхідність в проведенні системного аналізу індивідуальних, особистісних, соціально-психологічних і психолого-педагогічних факторів, що обумовлюють соціальні відхилення в поведінці неповнолітніх, з урахуванням яких повинна будуватися і здійснюватися виховно-профілактична робота по попередженню цих відхилень. Раннє виявлення поведінкових проблем у підлітків, системний аналіз характеру їх виникнення і адекватна виховно-корекційна робота дають шанс запобігти десоціалізацію підлітків. Несвоєчасне виявлення початкових ознак поведінки,

що відхиляється і проблем у вихованні, що перешкоджають розвитку дитини, приводить до швидкого переходу відхилень в хронічні порушення поведінки.

Таким чином, для профілактики агресивної поведінки необхідно навчити підлітків навичкам позитивного спілкування, взаємодії з іншими членами соціуму, вміння знаходити альтернативні мирні шляхи вирішення конфліктів. Велику роль також відіграють навички спільної роботи, тому цьому слід особливу увагу, зокрема в рамках школи. Провідна роль у попередженні і корекції агресивності у дітей та підлітків належить родині, батькам. Однак безумовно велике значення і педагогів, і, зрозуміло, психологів.

Список використаних джерел

1. Бандура О., Уолтерс Р. Підліткова агресія. М., 2000. 191с.
2. Беличева С. А. Основы превентивной психологии. М.: Социальное здоровье России, 1994. 224 с.
3. Охрімчук Р. М. Як працювати з агресивною дитиною: *навч.-мет. посібник*. К.: ДЦССМ, 2004. 64 с.
4. Семенюк Л.М. Психологічні особливості агресивної поведінки підлітків і умови її корекції. М. 1996. С. 21-22.